
ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԻ ՄՇԱԿՈՒՄԸ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ (XIX Դ.)

ԱՍՏԴԻԿ ԽՈՒՐՇՈՒԴՅԱՆ

Հոդվածում հեղինակը հանգամանորեն վերլուծության է ենթարկել իրավական պետության հայեցակարգի մշակման հետ կապված հիմնախնդիրները XIX դարի գերմանական իրավագիտության մեջ: Հոդվածն ունի ոչ միայն գիտաճանաչողական, այլև գործնական-կիրառական նշանակություն: Հեղինակը հոդվածում լիարժեք օգտագործել է մասնագիտական գրականությունը, ինչը հնարավորություն է տալիս լիովին բացահայտելու արժարժված խնդիրները:

Բանալի բառեր – իրավական պետություն, պետականություն, իշխանությունների տարանջատում, իրավունքի գերակայություն, օրենքի գերակայություն, սոցիալ-իրավական պետություն, գերմանական իրավագիտություն:

Իմանուիլ Կանտից հետո՝ XIX դարում, իրավական պետության գործնական-իրավաբանական հիմնավորումը մշակվեց գերմանական իրավագիտության մեջ: Ինչպես նշում է Է.Կ.Բյոկենֆյորդը, իրավական պետության տարբեր մեկնությունների և պատկերացումների մեջ ընդհանուրը պետական իշխանությունն իրավունքով սահմանափակելն է և իրավունքի գերակայության ապահովումը¹: Դրանք այն կարևոր նախադրյալներն են, որտեղ ապահովվում և երաշխավորվում է անձի ինքնավար և ազատ ապրելակերպը:

Իրավական պետության գաղափարները ինչպես գրում է XIX դարի գերմանացի նշանավոր իրավաբան Թոմը. «...իրավական պետության գաղափարները զարգանում են ոչ թե ուղղակիորեն, այլ զիգզագորեն, և յուրաքանչյուր անգամ երևան են գալիս նորանոր դրվագներ իրավական պետության գաղափարների հորձանուտում»²:

XIX դարի գերմանական իրավագիտության մեջ առաջիններից մեկը՝ իրավաբան և սոցիոլոգ Հենրիխ Լուդենը, որը, շարունակելով կանտյան իրա-

¹ Böckenförde E. W. Sta at Gesellschaft, Freiheit, Studien zur Staatataheorie and Verfassungsrecht und Verfassungsrecht. Frankfurt am Main, 1976, S. 205.

² Տե՛ս Thoma Richard. Rechtsstaatsidee und Verwaltungsrechtswissenschaft, in JöR 4 (1910), S. 105.

վական պետության մասին գաղափարները, իր «Պետական իմաստասիրության կամ քաղաքականության ուղեցույցի մասին» (1811) աշխատության մեջ հիմնավորում էր «իրավունքի շրջանակների կառավարության գործունեության սահմանափակման», ինչպես նաև «քաղաքացիների պաշտպանվածության գաղափարները կառավարության նկատմամբ» գաղափարները³:

Լուդենի գաղափարների նշանակությունն իրավական պետության մասին նրանում է, որ նրա համար սոցիալական արդարությունը (ընդգծում է Ա.Խ.) իրավական պետության իմաստն ու բովանդակությունն է⁴:

Ժամանակակից գերմանացի իրավաբան Պիտեր Բոյոգեմանը գտնում է, որ որպես «ոստիկանական պետությանը» հակոտնյա «իրավական պետություն» հայեցակարգը հասարակական լայն շրջաններում ձևավորվել է 1818-1830 թվականներին⁵: Հենց այդ ժամանակահատվածում իրավական պետության հայեցակարգի ձևավորման խնդրում էական դեր են խաղացել Թ. Վելկերը⁶, Ի.Հ. Ֆրեյհերտ ֆոն Արետինը⁷ և Ռոբերտ ֆոն Մոլը⁸: Այս երեք հեղինակները իրավական պետության տակ հասկանում են ոչ թե պետության կամ կառավարման հատուկ ձև, այլ որպես պետության առանձնահատուկ տիպ: Այսպես, ըստ Վելկերի՝ իրավական պետությունը համարվում է «պետություն առողջ բանականության»⁹, իսկ ըստ Մոլի՝ «բանականության պետություն»¹⁰, ըստ Արետինի՝ «ընդհանուր կամքի բանականության պետություն»¹¹:

Վերը նշված հեղինակների բնորոշումներից կարելի է եզրակացնել, որ, ըստ նրանց, իրավական պետությունը բանականության իրավական պետությունն է, որտեղ իրականացվում են բանականության սկզբունքները (ինչպես Կանտի մոտ) և իրավունքի միջոցով բանականությունը՝ մարդկանց համատեղ կյանքում:

³ Տե՛ս **Luden H.** Handbuch der Staatsweisheit oder politik, Jena, 1811, S. 289.

⁴ Նույն տեղում, էջ 266, 268, 285:

⁵ Տե՛ս **Welcker Carl.** Die letzten Grude von Recht. Staat und Strafe. Giessen, 1813. Buch, Kap-6, S. 25.

⁶ Տե՛ս **Freiherr von Aretin JohßChist.** Staatsrecht der Konstitutionllen Monarchie, Bd. 1. Altenburg, 1824, S. 163.

⁷ Տե՛ս **Mohl Von Robert.** Das Staatsrecht des Königsreichs Württemberg. Bd.1. Tübingen, 1829, S. 8.

⁸ Տե՛ս **Վելկեր**, նշվ. աշխ., էջ 25:

⁹ Նույն տեղում:

¹⁰ Տե՛ս **Մոլ, Ռոբերտ**, նշվ. աշխ., էջ 11:

¹¹ Տե՛ս **Արետին**, նշվ. աշխ., էջ 163:

Իրավական պետության մասին Մոլի հայեցակարգի էությունն այն է, որ պետությունը և պետական իշխանությունը սահմանափակվում են իրավունքի միջոցով և իրավունքի շրջանակներում: Իր «Պետության մասին գիտության պատմությունը և գրականությունը» աշխատության մեջ Մոլը խիստ քննադատության է ենթարկում իրավունքի թեոկրատական տեսությունը, իրավունքի պատմական դպրոցը և հիմնավորում է իրավունքի գերակայության գաղափարը հասարակությունում և պետությունում¹²: Ճիշտ է, իր կյանքի վերջին տարիներին Մոլը լիովին համակերպվել էր պրուսական Գերմանիայի կարգերի հետ և իրեն նվիրել նրա դասագիրքը՝ «Գերմանական կայսրական պետական իրավունքը», որտեղ նույնիսկ խոսք չկա «իրավական պետության մասին»:

XIX դարի գերմանական իրավագիտության մեջ իրավական պետության հայեցակարգի հետագա զարգացման համար կարևոր նշանակություն ունեցավ օրենքի իրավականության հարցը, որը համարվում է իրավապետականության սահմանադրության միջուկը: Իրավապետականության տեսանկյունից օրենքը միավորում է նյութական- բովանդակային և ֆորմալ- ընթացակարգային առումները մեկ միասնության մեջ: Այս խմատով նման օրենքը համարվում է համապարտադիր նորմ-կանոն՝ որչա հասարակության և նրա յուրաքանչյուր անդամի համար¹³:

Այդպիսի օրենքի գերակայությունը նշանակում է «քաղաքացիական ազատության սկզբունքի գերակայություն»¹⁴:

Վերլուծելով Կ.Տ. Վելկերի, Ի.Հ.Ֆրայեր ֆոն Արետինի, Ռոբերտ ֆոն Մոլի հայացքները իրավական պետության մասին՝ կարելի է անել մի շարք եզրակացություններ:

Պետությունը ո՛չ աստվածային ծագում ունի և ո՛չ էլ աստվածային կարգ, այն աշխարհիկ հասարակություն է, որտեղ իրավունքի գերակայության պայմաններում գոյատևում է ազատ, իրավահավասար և ինքնավար անձը¹⁵:

Պետության նպատակների և խնդիրների սահմանափակում անձի ազա-

¹² St'u **Mohl R.** Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften. Erlangen, 1855.

¹³ St'u **Mohl R.** Ibid., S. 36, 37; **von Aretin-Rotteek.** Staatsrecht der Konstitutionellen Monarchie, Bd. 1, 2, Auf. 1813, էջ 196, Welcker Artikel "Gesetz" in Staatslexikon, hrsg. von Rottek u. Welcker. Bd. 6. 1838, S. 739, **L. von Stein.** Die Verwairtungslehre. Bd. 1, 1. 2. Auf. 1969, S. 74, 85-87.

¹⁴ St'u **Böckenförde E.-W.** Gesetz und gesetzgefende Gewalt. Berlin, 1958, S. 130.

¹⁵ St'u **Mohl R.** Das deutsche Reichsstaatsrecht. 1873, S. 8, Die Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaates, Bd. 2, 1, Altnburg, 1827, S. 177.

տության, անվտանգության և սեփականության իրավունքի շրջանակներով¹⁶:

Պետության կազմակերպումը և պետական գործունեության կարգավորումը բանականության սկզբունքների համաձայն, որոնցում ներառված են անձի քաղաքացիական ազատությունները, դատարանի անկախությունը, օրենքների գերակայությունը, կառավարության պատասխանատվությունը, իշխանությունների տարանջատումը¹⁷:

РАЗРАБОТКА КОНЦЕПЦИИ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В НЕМЕЦКОМ ПРАВОВЕДЕНИИ (XIX ВЕК)

АСТГИК ХУРШУДЯН

В настоящей статье автор детально проанализировал проблемы, связанные с разработкой концепции правового государства в немецком правоведении XIX века. Статья имеет не только научно-познавательное, но и практическое и прикладное значение. В статье автор в полной мере использовал специальную литературу, что позволило всецело раскрыть поднятые проблемы.

Ключевые слова – правовое государство, государственность, разделение властей, верховенство права, верховенство закона, социально-правовое государство, немецкое правоведение.

THE DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF A CONSTITUTIONAL STATE IN GERMANY, JURISPRUDENCE (XIX CENTURY)

ASTGHİK KHURSHUDYAN

In this article, Astghik Khurshudyan thoroughly considers the problems related to the development of the concept of a constitutional state in the German jurisprudence of the 19th century. This article is not only of scientific, cognitive, but also practical and applicable significance. She makes use of specialized literature, which allows working thoroughly out the raised problems.

Key words – constitutional state, statehood, separation of powers, the rule of law, the supremacy of law, social-constitutional state, German jurisprudence.

¹⁶ St'u Mohl R. Ibidem, S. 541, 529, von Aretin. Ibidem, S. 165-168.

¹⁷ St'u Mohl R. Ibidem, S. 18, von Aretin. Ibidem, S. 23, 453, von Aretin Rotteck. Ibidem, S. 168, von Ronne. Das Staatsrecht der preussischen Monarchie, Bd. 1, 3. Aufl. 1881, S. 345.